

CHET TILINI O'ZLASHTIRISHDA YOSH O'SPirinLARNING KOMMUNIKATIV RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Kiyasova Ra'no Malikovna, v.b. dotsent

Toshkent davlat transport universiteti

kiyasova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolamizda o'smirlarning chet tilini o'zlashtirishida kommunikativ rivojlanishining xususiyatlari tahlil qilinadi. Ushbu yosh guruhidagi muloqotning rivojlanish jihatlarini tushunish muhimdir, chunki bu ularning hissiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishi haqida tushunchalarni berishi mumkin. Yosh o'smirlarda kommunikativ rivojlanishning asosiy xususiyatlaridan biri bu yanada murakkab va murakkab til ko'nikmalarining paydo bo'lishi. Ular o'z fikrlari, hissiyotlari va g'oyalarini ifoda etish uchun tildan foydalanishni yanada yaxshi biladilar va yanada izchil va yaxlit rivoyatlarni qurishga qodir.

Kalit so'zlar: lingvistik kompetentsiya, avtonomiya, kognitiv jarayon, nutq resurslari, og'zaki nutq, introspektiv tendentsiya, motivatsiya, lingvistik, o'smir.

FEATURES OF THE COMMUNICATIVE DEVELOPMENT OF YOUNG ADOLESCENTS WHEN MASTERING A FOREIGN LANGUAGE

Kiyasova Rano Malikovna, docent

Tashkent state transport university

Annotation: Our article analyzes the features of the communicative development of adolescents when mastering a foreign language. It is important to understand the developmental aspects of communication in this age group as it can provide valuable insight into their emotional, social and cognitive development. One of the main features of the communicative development of young adolescents is the emergence of increasingly complex language skills. They are better able to use language to express their thoughts, feelings and ideas and are able to build more consistent and holistic narratives.

Keywords: linguistic competence, autonomy, cognitive process, speech resources, oral speech, introspective tendency, motivation, linguistic, adolescent.

ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ПОДРОСТКОВ ПРИ ОВЛАДЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

Киясова Раъно Маликовна, и.о.доцент

Ташкентский государственный университет транспорта

Аннотация: В нашей статье анализируются особенности коммуникативного развития подростков при овладении иностранным языком. Важно понимать развивающие аспекты общения в этой возрастной группе, поскольку это может дать ценное представление об их эмоциональном, социальном и когнитивном развитии. Одной из главных особенностей коммуникативного развития младших подростков является появление все более сложных языковых навыков. Они лучше умеют использовать язык для выражения своих мыслей, чувств и идей и способны выстраивать более последовательные и целостные повествования.

Ключевые слова: лингвистическая компетентность, автономия, когнитивный процесс, речевые ресурсы, устная речь, интроспективная склонность, мотивация, лингвистика, подросток.

Kirish. Chet tilini o'zlashtirish bebaho mahorat bo'lib, bu jarayonda yosh o'smirlarning kommunikativ o'sishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'smirlik davrida shaxslar yangi tilni samarali egallash va undan foydalanish qobiliyatiga katta ta'sir ko'rsatadigan muhim kognitiv, ijtimoiy va hissiy o'zgarishlarni boshdan kechiradilar. Yosh o'smirlarda chet tilini o'rganayotganda kommunikativ rivojlanish jihatlarini tushunib, o'qituvchilar va til o'rganuvchilar ushbu muhim vaqtni yaxshiroq qo'llab-quvvatlashlari va osonlashtirishlari mumkin.

Yosh o'smirlarda chet tilini yaxshi bilishi bilan kommunikativ rivojlanishning muhim jihatlaridan biri bu yanada murakkab til ko'nikmalarining paydo bo'lishi hisoblanadi. Ular til o'rganish safarda mustahkamlash kabi, o'smirlar so'z va grammatika tuzilmalarni foydalanishda ko'proq malakali bo'lib, ularni yanada murakkab hamda izchil jumlar qurish uchun imkon beradi. Bu

yuqori lingvistik kompetentsiya ularga maqsadli tilda yanada murakkab va mazmunli suhbatlar o'tkazish imkoniyatini beradi.

Bundan tashqari, yosh o'smirlar o'zlari o'rganayotgan chet tilining madaniy va ijtimoiy nozikliklarini chuqurroq tushunishni rivojlantira boshlaydilar. Ular tana tili va intonatsiya kabi muloqotning og'zaki bo'lmagan jihatlariga moslashadi hamda ona tilida so'zlashuvchilar bilan o'zaro munosabatlarda ushbu signallarni talqin qilish va ulardan foydalanish uchun yaxshiroq jihozlangan. Ushbu madaniy xabardorlik chet tilida samarali muloqot qilish uchun juda muhimdir va madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, yosh o'smirlarning chet tilini o'zlashtirishda kommunikativ rivojlanishi ijtimoiy muloqotga bo'lgan e'tiborning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Ushbu bosqichda o'smirlar yangi tilda ijtimoiy o'zaro aloqalarni boshqarishda yanada mohir bo'lib, ularga ona tilida so'zlashuvchilar va boshqa til o'rganuvchilar bilan mazmunli munosabatlarni shakllantirishga imkon beradi. Ushbu ijtimoiy aloqalar ularga real hayot sharoitida til ko'nikmalarini mashq qilish va takomillashtirish uchun qimmatli imkoniyatlarni taqdim etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich yoki o'rta maktab o'quvchilariga chet tilini kiritish ularning til o'rganish sayohatining boshlanishini anglatadi. Ushbu bosqich nafaqat psixologik nuqtai nazardan, balki uslubiy nuqtai nazardan ham juda muhimdir. Tilni muvaffaqiyatli egallashni ta'minlash uchun bolalarning mavzuga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash zarur. Yosh o'smirlarning psixologik xususiyatlari ularning til o'rganish qobiliyatlarida muhim rol o'ynaydi. Ularning yurak va qon tomirlarining notekis o'sishi charchoqning kuchayishiga olib kelishi mumkin, bu esa salbiy, asabiylashish va hissiy portlashlarga olib kelishi mumkin. Bu dars paytida intizomning etishmasligi va chalg'itishga olib kelishi mumkin. Yosh o'smirlar zerikish va monotonlikka toqat qilolmaydilar, shuning uchun tezlikni o'zgartirish, dam olish lahzalarini kiritish va dars oxiriga kelib ish yukini kamaytirish zarur.

O'smirlik davrida har bir kognitiv jarayon sezilarli rivojlanishga uchraydi. Bu, shuningdek, shaxsning eng muhim shaxsiy va kasbiy fazilatlari aniq bo'lgan

vaqt. Masalan, bolalik davrida to'g'ridan-to'g'ri va mexanik xotira o'zining eng yuqori rivojlanishiga erishdi, bu esa rivojlangan fikrlash bilan birga mantiqiy va semantik xotirani yanada takomillashtirish uchun asos yaratadi. Nutq juda rivojlangan va xilma-xil bo'ladi, fikrlash esa vizual jihatdan samarali, vizual majoziy va og'zaki mantiqiy kabi turli formatlarda namoyon bo'ladi. Bu jarayonlar avtonomiyaga ega bo'ladi va og'zaki vositachilikka tayanadi. O'smirlarda ular allaqachon shakllangan ichki nutq asosida ishlaydi. Binobarin, o'smirlarga turli xil texnika va o'quv vositalaridan foydalangan holda keng ko'lamli amaliy hamda aqliy faoliyatni o'rgatish mumkin bo'ladi. Bu davr umumiy va o'ziga xos qobiliyatlarni shakllantirish hamda rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Rivojlanishning ushbu bosqichida aloqa hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki yangi ijtimoiy rollar qabul qilinmoqda va kattalar bilan munosabatlar rivojlanmoqda. Yosh o'smirlar o'z tengdoshlari uchun eng yuqori ideal sifatida qarash, ularning ota-onalari va o'qituvchilar tomonidan ta'qib. Ta'kidlash joizki maktab o'qchilaridan 5-6-sinf o'quvchilari juda faol, o'qituvchining so'rovlariga tez javob berishadi va darsdan tashqari mashg'ulotlarda ular bilan bajonidil hamkorlik qilishadi. Bu yoshda tashqi va ichki omillar ta'sirida chet tillarini o'rganish uchun yuqori darajadagi motivatsiya mavjud. Bolalar nafaqat muloqotga, balki chet tilida muloqot qilishga ham qiziqishadi[1].

Yosh o'smirlarning psixologik xususiyatlari dominant xayoliy fikrlashdan mavhum fikrlashning dastlabki shakllanishiga o'tish bilan belgilanadi. Bu o'tish ko'plab o'smirlar uchun qiyin bo'lishi mumkin, chunki ular qoidalarini tushunganlarida ham misollar keltirish uchun kurashishlari mumkin. Xotira ham o'zgarishlarga uchraydi, qasddan va qasddan bo'ladi. Yosh o'smirlar kuchli taqlid qobiliyatiga ega, etakchi metodistlar xor ishi kabi tadbirlarni tavsiya etadilar.

Chet tilini bilish uchun asos yaratib, fundamental qobiliyatlarni rivojlantirish davom etmoqda: eshitish-talaffuz, lug'at, grammatika qobiliyatlari, ovoz chiqarib va jimgina o'qish, asosiy yozish, gapirish va tinglash qobiliyatlari. Davlat ta'lim standartiga ko'ra, talabalar uchun talablardan biri chet tili madaniyati vakillari bilan, xususan, o'zaro ta'sir orqali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. Shu

sababli, chet tilidagi muloqotni rivojlantirishning samarali yondashuvlaridan biri bu interfaol o'qitish usullari, masalan, dialog. 5-6-sinflarda chet tilini o'qitishning maqsadi og'zaki va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarga quyidagilar kiradi:

1. Talabalar ko'pincha chet tilida gaplashayotganda o'zlarini anglaydilar, chunki ular xato qilishdan va o'qituvchisi hamda tengdoshlari tomonidan tanqid qilinishidan qo'rqishadi.

2. O'z ona tilidagi bilimlarning etishmasligi ko'pincha talabalarni ma'lum mavzulardagi munozaralarda faol ishtirok etish uchun etarli ma'lumotga ega emas.

3. Talabalarga berilgan nutq vazifalari ba'zan noaniq bo'lib, tushunmaslik va chalkashlikka olib keladi.

4. Cheklangan til va nutq resurslari talabalarga berilgan vazifalarni samarali hal qilishga to'sqinlik qiladi.

5. Bir talaba gapirganda, boshqalari ta'lim muloqot jarayonidan chetda qolishi xavfi mavjud [2].

Tadqiqot metodologiyasi. Maktab o'quvchilarning chet tilida nutq qobiliyatini rivojlantirishga, ularning yoshini hisobga olgan holda va fikrlarni izchil va mantiqiy ifoda etish uchun asos yaratishga katta e'tibor beradi. Yaxshi rejalashtirilgan nutq darsi og'zaki va nutq ko'nikmalarida ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin, natijada tilni o'qitishning umumiy sifati yaxshilanadi. Sifat, miqdoriy bo'lmagan ko'rsatkich sifatida, o'rganilayotgan ob'ektning xususiyatlari kerakli xususiyatlarga qanchalik mos kelishini tavsiflaydi, bu bizga kerakli natijaga erishishda muvaffaqiyat darajasini baholashga imkon beradi. Chet tillarini o'qitish sifati o'rta maktablarda til ta'limi samaradorligini va uning ijtimoiy ehtiyojlar va til kompetentsiyasiga bo'lgan talablariga muvofiqligini aniqlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Demak, yondashuv talabalar o'rtasida kognitiv faoliyatni tashkil etishning yondashuvi va tuzilishini qamrab oladi. Ta'lim shakli o'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasida tuzilgan hamkorlikni talab qiladi[3]. Yuqorida aytib o'tilganlardan kelib chiqqan holda, o'qitish usullari o'quv jarayoni ishtirokchilari tomonidan ta'lim

mazmunining samarali rivojlanishini ta'minlaydigan o'zaro bog'liq harakatlarning izchil tizimini anglatadi. O'qitish usuli quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi: o'quv maqsadi, bilim olish usuli va o'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tabiati.

Interfaol o'qitish usullarining asosiy printsiplari o'quv jarayonini deyarli barcha talabalarni jalb qiladigan tarzda tashkil etish, ularga bilim va qobiliyatlarini tushunish va aks ettirish uchun teng imkoniyatlar yaratishdir. Interfaol o'qitish usullari bitta ma'ruzachi yoki fikrning boshqalardan ustunligini yo'q qiladi. Muloqot va o'zaro ta'sir orqali o'quvchilar tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar, vaziyat va tegishli ma'lumotlarni tahlil qilish orqali murakkab muammolarni hal qiladilar, muqobil nuqtai nazarlarni baholaydilar, ongli qarorlar qabul qiladilar, munozaralarda faol ishtirok etadilar va boshqalar bilan muloqot qiladilar[4].

Tahlil va natijalar. Interfaol ta'lim-bu an'anaviy usullardan farq qiladigan ta'limga noyob yondashuv. Bu talabalar o'rtasida faol ishtirok etish va hamkorlikni o'z ichiga oladi, bu erda ular bir-birlarining tajribalari va bilimlaridan o'rganadilar. Ushbu turdagi ta'lim biznesga o'xshash muhit yaratish uchun muammolarni hal qilish, rol o'ynash va Real hayot simulyatsiyalarini rag'batlantiradi. O'quv jarayoni doimiy ravishda o'zgarib turadi, munozaralar, o'yinlar, mini-ma'ruzalar, taqdimotlar, aqliy hujum va davra suhbatlari kabi tadbirlar. O'qitishning interfaol usullari o'quv mazmunida ko'rsatilganidek, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni uzatish va o'zlashtirishni osonlashtiradi.

Nutqni bajarish uchun keng lug'at yoki katta miqdordagi til materiallari talab qilinmaydi. Biroq, bu muloqotda faol ishtirok etish uchun talaba o'rganishi kerak bo'lgan lug'at va til materiallarining minimal darajasini talab qiladi. Lug'at va grammatikadan tashqari, talabalar tilning turli xil lingvistik bo'lmagan jihatlarini ham o'zlashtirishlari kerak. Elizarovani fikriga ko'ra, bunga tilning asosiy qo'shimcha lingvistik vositalari kiradi[5]. Shuning uchun talabalar tavsif, rivoyat va xabar kabi nutq turlaridan foydalangan holda fakt va hodisalarni samarali etkaza olishlari kerak. Ular o'qiganlarining mazmuni va asosiy g'oyasini

etkaza olishlari va o'qigan yoki tinglagan matn bilan bog'liq xabar yaratishlari kerak.

Og'zaki va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishni tashkil qilish uchun ushbu yosh guruhining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda to'g'ri tanlangan mashqlar to'plamiga ega bo'lish va turli xil ta'lim usullaridan foydalanish zarur.

Tilni o'rganishning o'ziga xos uslubi va afzalliklarini rivojlantirish yosh o'smirlarda chet tilini egallashda kommunikativ rivojlanishning hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Ba'zilar vizual yoki eshitish usullarini ma'qullashlari mumkin, boshqalari esa ko'proq tajriba yoki kinestetik ta'lim muhitida rivojlanishi mumkin. Ushbu individual farqlarni tan olish o'qituvchilarga yosh til o'rganuvchilarning turli xil ta'lim ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun o'quv yondashuvlarini moslashtirishga imkon beradi.

Yosh o'smirlar mustaqillik va avtonomiyaga intilayotganda, ularning chet tilini o'zlashtirishda kommunikativ rivojlanishi ham o'zini namoyon qilish va shaxsni shakllantirishga e'tiborni kuchayganligini aks ettiradi. Til orqali ular o'zlarining fikrlari va his-tuyg'ularini ifoda etishlari va madaniy va lingvistik o'ziga xosligini tasdiqlashlari mumkin. Bu o'z-o'zini ifoda etish ularning umumiy til rivojlanishi uchun juda muhim va til o'rganuvchilar sifatida ularning ishonchi va motivatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yosh o'smirlarda chet tilini egallashda kommunikativ rivojlanish xususiyatlari ko'p qirrali va dinamik bo'lib, ularning o'sib borayotgan lingvistik, ijtimoiy va madaniy vakolatlarini aks ettiradi. Ushbu xususiyatlarni tushunish va qo'llab-quvvatlash orqali o'qituvchilar hamda til o'rganuvchilar yosh o'smirlar uchun tilni o'rganish bo'yicha yanada samarali imkoniyatlarni yaratishi, ularni o'zaro bog'liq dunyoda chet tilini o'rganish hamda undan foydalanishning murakkabliklarini boshqarish uchun jihozlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Матюшкин, А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 2013. – 392 с.

2. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе [Текст] / И. А. Зимняя. - М.: Просвещение, 1991. - 248 с.

3. Спичко Н.А. Образовательная среда в обучении иностранным языкам [Текст] / Н.А. Спичко // Иностранные языки в школе. – 2004. - № 5. – с. 44-49.

4. Барбар, М.П. Развитие коммуникативных способностей на уроках английского языка / М.П. Барбар. – М.: Просвещение, 2005. – 12 с.

5. Елизарова, Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: Дисс... д-ра педагог. наук / Г.В. Елизарова. – СПб., 2001. – 371 с.